

Catalogus dissert.

I. J. Semler.

1. Olyf. Super 2 Timoth. III. et IV.
2. Sessionis III Concilii Trident. exemplum.
3. De Regeneratione monastica.
4. de protestantia theop. arcanologica pro se dicta biblica.
5. de infelicitate hominum presenti.
6. de Christi ad Aegzarum epistola.
7. de imagine divina in humana est. natura.
8. de mysticarum interpretationum studio.
9. Indiquitatem Heremeticarum in Tertull. specul.
10. de tempore quo scripta fuerit epistola Pauli ad Galatas.
11. Baptizatos fuisse, de quibus agitur Act. XIX. 5
12. de propagata per Sponificationem inter Germanos ref. christi.
13. de discrimine notionum vulgarium et christianarum in libris N. T. observando.
14. In Math. I. 17.
15. de cavenda molesta sedulitate sacra.
16. In Luc. I. Gabrielem spir. s. non esse.
17. Jesum Christum esse paulo auctore verum Deum et verum hominem. disp. II.
18. Illustratio antiqui carminis ex evangelio Hebraeorum.
19. de vario et impari veterum studio in recedenda historia deservat ad inferos.
20. similitud. s. recte descripti personarum.
21. de Des noborovs et evangelio Hebraeorum.
22. de discrimine inter baptizatos et non baptizatos.

II. J. A. Neigfeldt.

23. singularis providentiae divinae in pace religionis vestigia.
 24. de discernenda propria et tropica dictione.
 25. de Calenis patrum graecorum in novum.
 26. in 1. Cor. II. 20 et 27.
 27. interp. cautionis anglica Luc. II. 44.
 28. de Christo homine regnante.
 29. Deum auctoritatem divinam religionis christi confirmare sequit maioribus legidatione sinaitica.
 30. ad Hebr. II. 11.
 31. in 2. Cor. III. 17.
 32. ad Num. XXIII. 17.
 33. in Job. XII. 20-23.
 34. de vera vi nominis filiorum dei.
 35. In 2. Thessal. II. 1-12.
 36. In Job. XI. 1-17.
 37. In Job. XII. 13-17.
 38. Soligo in No. Reign unig. N. B. - 7491
- 78 Querelet 2 Cor. III. 6.

129
1.

16.

D. IO. SALOM. SEMLERI
THEOL. PROFESS. PVBL. ORD.
C O M M E N T A T I O
I N
L V C A E C a p. I.
Q V A
INTERPRETVM QVORVNDAM RECENTIORVM
GABRIELEM SPIR. SANCTVM
INTELLIGENTIVM SENTENTIA
EXCVTITVR.

HALAE AD SALAM
A E R E H E N D E L I A N O
M D C C L X X I I I .

10

D. IO. SALOM. SENTIERI

THEOL. PROFESS. PUBL. ORD.

COMMENTATIO

IN

L V C A E C A P I

INTERACTVM QVORVNDAM REGENTIVM

GARRIBVM SPIR. SANCTVM

INTELLIGENTIVM SENTENTIA

EXCVTIVR.

HABE AD SALAM

LIBR. H. N. D. I. A. M. O.

M. DCC. LXXII.

Redeuntes laetissimos istos dies, quos vetustissima religione christianus orbis nati communis humano generi seruatoris memoriae recte dicauit, ius fas est et nos faustis votis, omnibusque prosperrimis excipere, et praeter publica sollemnia, etiam priuata seruentissima studia tanto et tam salubri nobis miraculo vnumquemque decernere. Numquam certe, quantumuis rei studiosa, christiana mens exhauriet το της ευσεβειας μυστηριον, licet continua et noua eius consideratione magis magisque confirmetur, et non conuenire nequeat, iure ομολογημενης μεγα illud *Paulum* praeiuisse. Venerabundum! autem et iusta religione diuinitus plenum esse oportet, qui hic de caelo seruare velit: certe non leui nec improbo, vt hominum a deo alienorum esse affolet, animo praeditum haec sacra admittunt; quem a suis adeo olim, quae varie ipsi instituerant, εκας esse iubebant, a veris cetera multum remotae gentes. Neque vero incerto
A reli-

religionis quemquam sensu agi decet, et praeter id, quod ipsis libris sacris certo docemur, augendo, minuendoque vniuersi negotii miraculo operam sine ratione sedulam dare. Contineamur istis finibus, quos deum posuisse credimus; quibus uti proferendis pares non sumus, ita arctandis humanum nullum ius, aut eius potius mendacium vumquam sufficere. Qui aliter egerint interpretes spectatoresque sacrarum rerum, licet non detrimentum praecipuum semper intulerint, vtilitatem certam magis praeseferunt, quam praestabunt: quod inde a primis reipublicae christianae temporibus, si inde vsque repetamus, ita habere confirmabitur.

Atque ita nos instituimus illustrando (1) Lucae capite I, quod cum aliis complectitur potissimam grauissimamque rerum magnitudine partem, quae angelum Dei iussu ad Mariam legationem maximam obeuntem sistit, nascendi ex ea propediem dei filii interpretem et nuntium. Quod argumentum uti his ipsis huius temporis sollempnibus maxime conuenit: ita etiam, collatis quibusdam eius recen-

(1) Alienum est ab isto instituto, veterum recentiorumque excutere collatas in hanc pericopen operas; nobis certe sufficit, graecorum latinorumque patrum expositiones sermonesque hoc argumentum complectentes eo nomine adpellasse, quod *angeli*, non aliam, omnes personam hic agnoscent. Recentiores autem, quos, praeter commentarios Lucae libro destinatos *Lilienthalii archibuaris* enumerat, reperere nihil atinet. *Wolfii* curis, praeter eos, qui infra n. 23. nominantur, *Lampii* huius partis expositio addenda fuerit, qui in exercit. ad Pf. 45, et *dissertatione 7 de Spiritu Sancto*, nouam fere suadere studuit sententiam; quam eandem, sed minus laudabili consilio, ornatum iuit Hiberniae episcopus *Robertus Clayton*, in libro: *an Essay on spirit*, secundum Londini 1752 edito; qui pluribus describitur et diiudicatur in praestantissimae *Baumgartenianae* bibliothecae recensione vol. 4. 1753 pag. 60 seq.

centioribus interpretibus, experimentum quasi capi poterit, non satis feliciter migrandorum vtriusque finium, quos rei huius sacra monumenta posuerunt. Quum vero instituti huius ratio non ferat verbosiores ad istam pericopen commentationem: id nobis negotii potissimum dabimus, vt vulgatam et communem fere sententiam, quae legatum angelum et nomine et re ipsa fuisse, tenet, stabilitum eamus; recentioremque aliam, quae *Spiritum Sanctum* ipsum legationi praeficit, locum satis commode habere non posse, quantum quidem hic licet, euincamus. Prima ista operae nostrae pars, ita comparata esse videtur, vt causa omnis nobis comprehendenda sit; cuius plura omnino sunt momenta, certe illa fere. I) is ipse, qui legatione fungitur. II) Ipsa legationis peractae ratio. III) Maria, ad quam legatio pertinet. Quae singula plura rursus complectuntur. Nam quod ad primum attinet, varia tam ex *Lucae* hoc capite, quam *Danielis* libro de eo colligi possunt, quae ad cognoscendum distinguendumque illum faciunt. Inuenimus (1) ἀγγελον nominari; quo nomine tam N. quam V. T. scriptores substantias rationales incorporeas, s. spiritus, (2) virtutes subsistentes, plerumque deo inferiores, meliores hominibus, innuunt: rarius filium dei, quod ex cetera των περιεμμενων ratione colligi facile potest. Nihil at-

A 2

nere

- (2) Quod praeter antiquiora Luc. XXIII, 39. et *Philonis* de sacrif. Ab. et *Cairi*, testimonia, multis aliis Rabbiorum meliorum constat documentis, vt *Maimonidis*: angeli sunt separatae et corpore carentes substantiae; cuius generis plura collegit *Jac. Ode* in amplissimo *de Angelis commentario* Traiecti ad Rh. 1739, 4. Sect. 3, c. 1, cuius libri commodum fit copia, post confectam fere hanc commentationem; ibi et multa de contraria Patrum, aliorumque recentiorum sententia, quae angelis varia tribuit corpora, leguntur; qualia *Dionys. Petavius* iam ex patribus collegerat in corpore theol. dogmatum lib. I, de angelis c. 3.

nere videtur, verbosius hic congerere, quae ex SS. certo sciuntur, (3) aut a Judaeis, (4) Christianisque (5) vario conatu

- (3) Cuius generis est, legationibus, ministeriisque dei varie angelos fungi solitos esse: quae tam neminem fere fugiunt: aut ratione videntur non carere, vt etiam ad alias a vero deo alienas gentes eadem opinio deriuata fuerit, nuntios dei ad homines, spiritus, geniosque statuentes. Quos an ipso hoc *angelorum* nomine ἐξόχως insignierint, dubium est, quamuis *Cyprianus* atque *Augustinus*, alique a *Petavio* lib. I. de angel. c. I. excitati, *Platonem*, isto nomine vsu dicant. Certius in *Aristidis* orat. eis Ἀθηνῶν reperisse id se putauit *Tan. Faber*, quod et *Grotius* et *Bynacus* opinantur; quem postremum vid. de natali Christi p. II. Sed *Aristidis* illa verba, ἀγγελοὺς μὲν γὰρ ἐστὶ μείζων (Minerua) καὶ τῶν ἀγγέλων (scil. δαιμονίων, vt subiectum intelligatur aliud) ἀλλοῖς ἄλλα ἐπιταττει, non videntur certissime id ostendere. Minerua maior est, quam vt vulgatum viliusque nuntii ministerium obeat, quia nuntii aliis plura exsequenda praecipit. Hic non apparet ἐξέχως, ἀγγελοὺς dici; sed eadem ratione, ac *Diod. Sic. ap. Photium* cod. 245. scribit, Mosen Judaeis credi ἀγγελοῦ τῶν τῶ θεοῦ προσταγμάτων. Videmus iam et *J. Ode* plura in hanc eandem sententiam collegisse, pag. 11.
- (4) Vt praetereamus cabbalistica difficilia et multa commenta, diffidia Judaeorum de die et tempore creatorum angelorum, gradus, quibus angelos separant etc. eo minus quicquam iuuant, quo magis praeter scripturam sapiunt seduli doctores; vt, cum inter intelligentias a materia separatas, *Mich. Gabr. Raphaellem, Urielem* recensent, et tradunt: hos non comprehendi posse corporis sensibus, nec vmquam visos, sed tantum intellectu eleuato ad spiritualem contemplationem, vocem audire contigisse; vid. *Menass. b. Jfr.* probl. 22. de creat. et *Sauberti* diss. de adoratione angelorum, pag. 44. *palaestrae theol. phil.* Quod et *Danieli* contradicit, et libro *Tobiae*, et *Lucae*, qui humana forma *Gabrielem* apparuisse narant; et ab Arabum sententia recedit, qui plura talia Judaeis tamen debent, frequentissime *Gabrielem* sine tanta maiestate hominibus miscentium.
- (5) Personato certe *Dionysio* Areop. similibusque incertarum rerum mo.

natu, incerta pleraque adinuenta fuerunt; nos certe parum iuuantia, nisi cui Judaeorum quaedam traditiones, antiquiores, et a Mariae, Lucaeque temporibus propius abesse videantur, quae ad cognoscendam istius aetatis opinionem hominum, (6) non conferre nihil queant. Id tantum obseruamus, simpliciari narrationi melius conuenire, si eundem conceptum, qui est frequentissimus, cum isto vocabulo iungendum putemus. (II) Describi angelum *tum* earum rerum indicis, quibus, quia in hominem (7) maxime cadunt, colligitur, habitu et forma hominis comparuisse; cuius generis descriptio de plerisque angelis in V.T. etiam occurrit; quare et Daniel (8) humana forma appa-

ren-
moleste sedulis interpretibus, praeterea, quod in sanctionibus, vt necesse est, non conueniunt, inesse nihil firmi et stabile, ipse *Petauius* faretur.

(6) Quo referri possint, crebra angelorum cum hominibus commercia, Judaeorum narrationibus celebrata; et ingens discrimen, quod *inter Messiam, eiusque spiritum*, qui super eo requiescere dicitur *Jesajae* 11, 2. quem et eundem esse dicit, auctoritate R. *Lakiseb*, Breschisrabba, ac, qui *Genes.* 1, 2. super aquas se mouebat, et inter omnes cuiuscunque generis angelos, intercedere tradunt. Hos creatos, constanter docent; Messiam autem, eiusque spiritum in ista creatione, vt pote auctores iuuantes, non comprehendere perhibent.

(7) Ita *Luc.* 1, 11. *stetisse* erectus ad latus altaris dicitur; v. 27. *ingressus* esse in Mariae domum, et *abiisse* v. 38; *locutus* more humano et rogatus respondisse, v. 35. Ceterum vix opus fuerat tantis de lingua angelorum litibus; qua de causa *Bynaeus* lib. I. c. 1. p. 46, D. *Petauius* lib I, c. 12. de angelis, et *J. Ode* pag. 364 plura collegerunt. Poterat enim eadem ratione de incessu, de visu, et auditu angelorum quaeri. Non poterat hic angelus non loqui; sed num idem, aut quodnam eius rei simile ipsos inter angelos locum habeat, de eo varie conicere, quam edicere, est facilis.

(8) Cap. 8, 15. *steterit in conspectu meo quasi species viri*, כְּמַרְאֵה זָכָר, כְּמַרְאֵה זָכָר,

rentem Gabrielem, hominem s. virum aliquando nominavit; tum a se ipso iis verbis, ὁ παρεστηκως ἐνωπιον τῆς θεῶς, καὶ ἀπεσαλην etc. quod ipsum *Raphael* alibi (9) de se dixisse perhibetur, et profanis adeo quodammodo angelos decere, (10) credibile visum fuit. Ex quo satis recte conficitur, pertinere hunc angelum ad summi dei seruitia et ministeria, qui venerabundi eius iussa excipiunt, deo cetera ipsi subiecti et immenso naturae intervallo ab eo seuncti. (III) Bis expresso nomine designatur, *Gabriel*, quod v. 19. ipse sibi esse praedicat, et v. 26. indicat *Lucas*. Quo ipso fieri vix potuit, quin *Zacharius*, et quidem vt v. 6. laudatur, πορευων ἐν πασι ταῖς ἐντολαῖς καὶ δικαιοματι Κυρίου, in memoriam eius vene-

nae quae species a voce quadam statim *Gabriel* compellatur; graece ὡς ὄρασις ἀνδρος, quem eundem c. 9, 21. volentem conspicit *Daniel*, et ob habitum cetera humanum מַלְאָכִים שִׁבְעִים virum *Gabriel* nominat; eundem c. 10, 18. describit, species quasi hominis tetigit me; ipse ab ea utrobique *vir desideriorum* appellatus.

(9) *Tobiae* 12, 15, ἐγὼ εἰμι Ραφαηλ εἰς ἐκ τῶν ἑπτὰ ἀγγέλων τῶν ἁγίων, οἱς προσαναφεροῦσι τὰς προσευχὰς τῶν ἁγίων, καὶ ἐμπορευονται ἐνωπιον τῆς δόξης τῆς ἀγίας, siue, vt habet *Hieronym.* ego enim sum *Raphael* angelus, vnus ex septem, qui adstantus ante dominum, quod de pluribus affirmatur *Daniel* 7, 10. Isti septem archangeli crediti, vid. *Ode* p. 270. cum ἐμπορευονται conuenit, quod *Gabriel* *Dan* 9, 22. dicit, מַלְאָכִים שִׁבְעִים, vnde praeplicet, quam quod aliae edit. legunt, εἰσπερευονται. *Michael* et *Gabriel* dicuntur ideo angeli ministerii, ap. *Gaulmin*, de vita et morte *Mof.* p. 167. et *Ode.* loc. c.

(10) Praeter allegatum a *Clem. alex.* *Orphei* carmen, quo nomine non omnes patiantur,

ὅσα de θεῶν πυροῦντι παρεστῶσιν πολυμοχοῖσι
Angelus, *Pfellus* tradit doctiores Graecorum putasse, ἐν προθυροῖς τῆς θεῶς τῆς ἀγγελῶς ἐστῶτας. *Cyprianus* prodit, *Hofstam* docuisse, angelos veros sedi dei assistere, quae *Petauius* collegit *lib.* 1. c. 1. de ang. vid. et *Bynæum* pag. 11.

venerit, quod *Daniel* 8 et 9, de *Gabrielis* negotio non dissimili plane, traditum fuit. Cuius nominis vim et significationem quamvis non omnes eandem statuunt interpretes; (11) tamen nos non magnopere morabimur. Fuerunt, qui causam desiderarent, quam ob rem angelorum nulla nomina inueniantur in libris ante babyl. capt. consignatis, (12) reperiantur autem postea? Ista quidem res, licet parum momenti forte habeat, si respondere quis incerta nolit, non tamen difficillimum videtur habere nodum: si id occupare liceat, haec nomina non deum ipsum habere auctorem, (13) cui certe nullo distinguendi opus fuit adiu-

(11) Vid. Venerandi collegae C. B. *Michaelis* annot. in *Danielem*, p. 256. et celeberr. *Simonis onomasticum* pag. 495; *Lynaeus* p. 13. 14. *Lampius* loc. citando, et *Ode* primam nominis partem alii in concreto, alii in abstracto exponunt. Si eligatur, *vir dei* i. e. *viri*, seu adulti et perfecti *hominis* forma, dei iussu utens, conuenit fere cum *Danielis* descriptione, c. 9, 15. *Species quasi* 77 *viri*.

(12) Conf. *Poli* synopsis ad *Luc. 1*. *Tremellius* ad syr. test. ibidem, et *J. Ode* ipso commentarii laudati initio. *Judaeis* plerisque alia fuit sententia, licet etiam fuerint, qui ex *Assyria* nomina ista allata statuerint. *Mosis* iam tempore nomina angelorum *Raphael*, *Vriël*, *Michael*, *Gabriel* hic ibi commemorant; quod et in *Targum* antiquiorum librorum non raro fit; vid. *Buxtorf* lex. talmud. voc. *Gabriel*, *Vriël*. Idem et apud *Arabes* obseruare licet, qui ipso *Adami* iam tempore talia nomina produunt; et in vetusto, licet apocrypho, libro *Enochi*, vid. *Fabric.* cod. pseud. V. T. parte I. p. 187. et in parua *Genes.* et *Eidrae* lib. 4, in quo *Jeremielis* et *Scaltheielis* nomina habentur. Omittimus *abraxaca* negotia plurima; quae cuncta peruulgatam fuisse sententiam ostendunt, quae angelis antiquitus iam nomina quasi propria tribuit.

(13) Non succurrit verbosius et diligenter iam hac de causa actum ab aliis fuisse. Meritissimo *Lampio* contraria sententia sedet in disert.

iuumento. Hominum adeo cum fuerit inuentum, et feriorum quidem facilius quam vetustiorum, qui diuerſa olim appa-

diſſert. vltima, de ſpir. S. *apparitionibus* edit. Bremenſ. 1729, p. 20, cum autem nomen hoc (Gabriel) qualecunque fit, deum certe auctorem habeat, in omni emphasi eſſe ſumendum ſequitur. Vtrumque nobis quidem non videtur ſatis recte occupari. Iudaeorum certe aliam eſſe ſententiam, ex antec. (12) conſtare poterit; quorum et alii *angelorum nomina aſcendiſſe cum Iudaeis ex Chaldaea* aſſerunt, non addito deo auctore; id certe dicit R. *Simeon ben Lakisch* in Talmud. Hieroſ. ap. *Ligſfoot.* in horis hebr. ad *Luc. 1, 26.* infirmior vero videtur ratio, qua ex *Dan. 8, 16.* colligi queat, auctorem vocis, quae Gabrielis eloquitur nomen, ipſum deum, *reuelantem*, non vero *inſpirantem* tantum, fuiſſe; eſi contendere cum quoquam nolimus. Certe non obſtat, quod J. *Ode* (qui pag. 1059 adeo ipſo a Deo, angelo huic nomen illud datum, ſimiliter arbitrat.) pag. 4. diſſert: haec nomina muneri eorum, quod obibant, tunc temporis, et circumſtantiis, in quibus verſabantur homines, ad quos mittebantur, fuerunt accommodata, (a deo, vt ſentire ſe alibi prodit); nam id ipſum hominibus tribui poteſt, vt Iudaei, Daniele adeo antiquiores, priuatis opinionibus angelorum varie apparentium, quaedam nomina ex circumſtantibus adinuenerint; vnde vox illa, licet dei ſtatatur, Gabrielis nomine ad deſignandum angelum ex ſuperiorum ordine, vti poterat. Atque ex *Judic. 13, 6.* ſere colligi queat, ſolemne fuiſſe opinionem, quae perſonis ſupra hominum ſortem elatis, *angelo ſimillimis, viris dei*, nomina eſſe propria poſſe, tenuit. Deinde, licet dederis, deum ipſum auctorem: certum tamen emphaticos praecipuae conſilium ideo nondum deo tribui certo poteſt, nedum tantae, vd inde diuinae perſonae praedicatum fiat; quia, cum *Daniel c. 7, 10.* innumerabiles viderat angelos, *qui ſtant ante deum et ei ſeruiunt*, hic ipſe *Gabriel*, cuius item *erectam* formam vidit, ipſo nomine, quod eandem formam includit, admonere potuit, eſſe et ipſum illorum ex numero, cum et iſte exponendae viſionis *miniſterio, iuſſus*, et ſeruiens deo, fungeretur. Danielis autem narratio indicium certum nullum continet, tum *primum* a Daniele ipſo haec nomina audita fuiſſe.

apparentium, de quibus legebant, angelorum exempla ipsi interpretati, nominibus apparentes auxerunt, pro varietate negotiorum rerumque, quibus alii alique adiutores interfuisse credebantur: nihil causae esse videtur, quod antiquioribus in libris angelorum nomina exstare debuissent aliquis putet. Dei vero, cuius seu potentiae, seu benignitatis administri illi contigerant, eminens in eos dominium, ipsa componendorum nominum ratione non inepte complexi fuerint; vnde illa pleraque *el* includunt. Hoc porro, cum nihil habeat, quod cum errore et periculo aut superstitione per se coniunctum sit: nihil est, quod impediatur, quo minus et deus et angeli et sacri scriptores, vilitatem designandorum certorum angelorum consuetudinem secuti credantur. Angeli certe haec nominis quasi professo idem valet, ac si dixisset, ego sum talis angelus, cui olim hominibus non nunquam intermixto, Gabrielis nomen addiderunt, mei noticiam seruaturi, faustus adeo et laetarum rerum non dubius nuntius; vt nomine ipso adeo prodito, quod dextri semper ominis fuerat, metum omnem exemerit. Sed haec et his similia, vt cunq̄ue aliquis existimaerit, non in magno ponenda sunt discrimine. Illud potius tenendum nobis videtur, licet quidam aliter sentiant: non deesse rationem, cur propriorum (14) in loco haec nomina habent.

(14) Varias sententias breuiter recenset *Brynacius*, p. 14, qui et ipse post *Fr. Gomarum* proprii in loco habet; a qua sententia in contrarium discessit *Lampius* diss. p. 19. (cuius vestigia legit *J. Ode* p. 4.); istam ob rationem: *Gabr. Mich.* nomen nec proprie nec symbolice angelis creatis competere; non *proprie*, quia humana lingua non vtiuntur, (addit *Ode*, nec Deo compellendis angelis, nominibus opus sit); nec scriptura vsquam nominum meminerit, praeter haec, quae in quaestione sunt. Nec *symbolice*, quia nihil contineat, nisi quod angelis omnibus commune sit. Sed, si ista

B

omni-

habenda sint. Cum enim alius ab alio omnino angeli, et praeterea per externam rationem demandati, procuratique variorum temporum, locorumque, negotii differant, et homines apparentium angelorum conditionem distinguere (et augere adeo opinando) possint, quippe siue eadem, siue alia, omnia aut quaedam, variis apparitionibus experti: obstare nihil videtur, quo minus, si eadem omnia redibant, eundem; sin, alium crediderint, illamque et diuersitatem et convenientiam vno vocabulo, quod apertissimum videbatur, complexi, breuissime angelum designarint

omnino demus: id tantum effecerint, non satis cum ratione nomina angelorum a praeiis Iudaeis inuenta videri posse; non autem, nomina angelis nulla olim tributa fuisse. Hoc quippe plurimis Iudaeorum domesticis, aliisque claris constat testimoniis; et ante, et circa, et post Christi tempora, Iudaeos, Gnosticorumque gentes istis nominibus indiuidua quaedam angelorum certi ordinis, semper concepisse. Et vana videri potest omnis illa disputatio, donec simul euectum fuerit: Iudaeos ipsos his nominibus etiam deum ipsum, aut aliquid angelis melius, non raro comprehensisse, aliter praestabit hoc historico argumento ista sententia. Praeter ea autem, ipsa argumentandi ratio non satis constat. Nam, si ea ipsum *Lampium* non impedit, quo minus his nominibus Filium dei et Spir. S. quibus tamen haec negotia similiter, ac angelis esse putat, communia sunt, vt distincta subiecta hic conciperet: nihil apparet causae, quare non duo angelos alii his nominibus concipere iam olim, et transmittere ad posteros poruerint. Commune esse potuit angelis istis; sed quod Gabriel aut angelus quicumque alius fecisse isto tempore locoque legitur, id cunctis aliis non potest tribui. Illud autem prius, nec angelis inimicem, nec deum his nominibus vti, nec scripturam alios nomine designare: nihil plane impedit, quo minus homines certis nominibus angelos varie apparentes, antecere potuerint, affecerintque. Nec haec in causa praecipuum momentum est scripturae sacrae; quia cum ad historiam omnino pertineat, libri quicumque alii antiqui ad eam sufficiunt.

gnarint, ne plurium rerum commemoratione opus esset. Hominum certe usu et consilio talia merienda sunt: quorum ad certam consuetudinem arbitrandique ingenium, quoad recte fieri potest, scribendi genus adhibent scriptores sacri. Quare, si Iudaei prodito angeli cuiusdam nomine, indiuiduum quasi certae speciei, superiorum angelorum, menti proponebant, iam ante Zachariae, Mariaeque tempora: locum et hic habebit, ut Zacharias non quemcunque, sed eorum ex numero, per quos deus insignia omnia benignitatis documenta dare credebatur, presto esse intellexerit; qui continuato ministerio, etiam ad Mariam, Luca teste, dei interpretis fuit. Quod et ipsum ad omnes, quorum in conscientiam utrumque negotium tum peruenit, non leui pependisse momento videri potest: summorum quippe angelorum ministeria, non, nisi rerum ingentium et diuinissimarum, contingere persuasos. Huc et id accedit, quod ipsa illa oratio, *ego sum εὐαγγελος* Gabriel, ex omnium linguarum ratione, appellatio nomen arctius et discrimen proprium addere soleat. Jam, si Daniel, Zacharias, Maria, *angelum* vstitutissimo conceptu, intellexerunt quemdam ex Spiritibus creatis, a deo, a Messia adeo, eiusque Spiritu distinctis, neque enim vllum exhibiti cultus, agnitue dei, occurrit vestigium; si descriptio, quam de se ipse praeit legatus, seruitium naturae proprium et solemne factetur; si et tum temporis, et antiquitus, Iudaei angelis quibusdam nomina propria attribuerunt; si tandem ipsa orationis conditio effecit, ut in meliorum sacrorum coetu pleraque per secula, inde a primo ipso Christi tempore nihil vnuquam de maiori persona, quam hic angelus sustinuerit, fando auditum fuerit: verosimillimum profecto, nisi certissimum, est, angelum hic creatum, ut sunt vere, qui praestandis humano generi ministeriis adhiberi plerumque solent,

solent, hanc legationem obiisse. Destituitur certe validioribus his praefidiis contraria sententia. Arabum sane, seu Mohammedis sequacium, quam quidam commemorant, (15)

(15) Non sine dubitatione quadam id tangimus, quod hic ibi commemorari solet. *Gentius* notis ad MUSLAD. SADI *rosarium politic.* p. 533 scribit: *Gabrielem Spiritum S. esse dicunt arabes*, sed nihil ultra addit. Nec invenimus rem clarius excussam, quod sperabamus, in *J. Ode* amplissimo, taliumque referatissimo, quae vlla ratione ad angelos pertinere possunt, commentario. Non fugit quidem, in *Corano* occurrere, quae id innuere videri possunt; sed nec ei rei satis fidimus, et, si eius venia detur, audeamus prodere, quae nobis in mentem venerunt. Vtrum Arabes Spiritum S. Gabrielem esse dicant, obscurius quaeri videtur; ideo id potius quaerimus, vtrum idem Mahumedanis siue pluribus, siue quibusdam, sit subiectum, siue Gabriel a Christianis, siue Spirit. S. dicatur; ita, vt si e. g. Lucae cap. I. legant, loco Gabrielis Spiritum Sanctum, individuum certum, vnum idemque cogitatur sint? Affirmare non audeamus. *Curan.* Sur. 2, 87. tradit ex vers. *Narraccii*; et iam quidem attulimus *Moyse* librum, et subsequi fecimus post eum legatos, et attulimus *Jesu Filio Mariae* demonstrationes, et roboravimus eum SPIRITU SANCTO. Haec *Cialabò* adimus et *Fabius* interpretes arabici, exponunt, *adunximus* ei Spiritum S. Gabrielem, vt sanctificaret eum, et ambularet cum eo, quocumque ambulabat. Sed, si *Gentii* affirmatio nulla ratione alia nititur; non debuit summatim loqui, quia vix priuata est quorundam, et, vt nos arbitramur, falsa, interpretum sententia; qua tamen nihil aliud conficitur, quam Gabrielem dici Spiritum, qui sanctitate gaudeat, quam cunctis angelis bonis tribuunt arabes. Interpretum autem non rarae sunt aberrationes a mente *Corani*. Ex iis quae *H. Sikius* notis ad *euangel. infantiae* p. 81. excerpit, ex *scholiis* ad *Sur.* 3. *Corani*, apparet, animae loco Christum habuisse verbum et Spiritum dei, ex opinione Mahumedanorum; quae anima, sublata sit ex eius cruci affigendi corpore; angelo suffecto, qua ratione Christus cruci tandem affixus fuit. Cum his, de anima Christi, Spiritu dei, conueniunt fere, quae habet ipse *Cialabò* in *Sur.*

opinatio, eo minus dubium facere quemquam poterit:
quo minus is vñquam interpretandae scripturae sacrae
pro-

Sur. 66, 14 ad verba, insufflauimus in ea (Maria) *de Spiritu no-*
stro (dei,) licet et ibi nomen *Gabrielis* intrudat, de spiritu (*scribit*)
nostro, nempe Gabriele, cum insufflauit in aperturam tunicae
eius ad collum, efficiente deo, vt status eius perueneret ad vul-
nam, et ex eo conciperet Iesum., Sed sufficit, collato vtroque
Corani loco, prioris veram expositionem effici, quod et ex aliis
coningit interpretibus. *Ahmed fil. Mobam. Thaleb.* in prodromo
Maraccii parte 3. p. 62. 63. scribit, alii dicunt, — — — creauit
deus spiritum, ed formam dedit illi, misitque illum ad Mariam,
et ingressus est in os eius, fecitque illum deus spiritum (i. e. ani-
mam) Iesu. Et *Obaius*: fuit Spiritus Iesu (i. e. anima) vnus ex
illis spiritibus, quos comprehendit pactum dei, misitque illum ad
Mariam et intrauit in eam. Quaha plura *Maraccius* hic ibi colle-
git. Sed ista sufficiunt nobis, vt ex quibus apparet, differre *Ga-*
brielem, et Spiritum dei, qui Christo loco animae additus fuit;
et verba *Surae* 2. roborauimus eum spiritu sanctitatis, non eo sen-
su intelligi recte posse, ac *Gialal.* et *labias* interpretati sunt, de
addito *Gabriele*. Christi semper comite; sed de addita per deum
anima Christi sanctissima. Haec est ratio, cur ab aliis, e. g. *Kef-*
saeco apud *Sikium* p. 86. et in Corano; Christus ipse, Spiritus dei
dicitur, nempe aperte (anima) potiori; vt idem *Mohammed* afric.
apud *Sikium* indicat. Quem errorem Mahumed a priscais quibus-
dam haereticis Arianis, Apollinaristis, haud dubie susceperit;
quorum quidam aut *λογος* omnino pro anima fuisse Christo, aut
pro rationali crediderunt; vt sensitiuam humanam tantum habuerit:
licet erroris rationem, veramque conditionem, Corani interpretes
non omnes tenuerint, et ideo varia sentiant. Hunc Spiritum
Sanctum, qui loco animae Christo fuit, satis distinguunt a *Gabrie-*
le, Mahumedani. Ipse *Gialal.* in *Suram* 66, 14. distinguit *Gabrie-*
lem a Spiritu, quem *Gabrielis* ministerio vnus deus, Christo ani-
mam addidit. Itaque non ausi sumus *Genitum* omnino ea in re
sequi. Si autem id tangitur, *Gabrielem* dici Spiritum dei, in Cora-
no et a Muhamedanis, quod *Danhauerus* ex *Haks Spanio* a *Guadaq* nolo

probabilis auctor habitus fuit; qui susceptos errores non aliter suadere potuit, quam detorto corruptoque in suam causam sacrorum librorum argumento. Nec id obliici nobis potest, multa Mohammedem ex Judaeorum habere armariis; quia ipsi Judaei, Gabrielem a Spiritu Sancto satis distinguunt. Aliunde ergo desumerint oportet, si Spiritum S. nonorū isti sacrorum interpretes cum Gabriele unquam commutarunt et miscuerunt; nisi domestica suffecit huic insaniae prauitas, qua simul ipso diuinitatis consortio eiectum Spiritum S. et ad ignobiliores naturas, quae sunt creatorum, deiectum voluerint, necesse est.

Alterum momentum, quo et istud iuuatur, legationem ipsam comprehendit, et quadrifariam diuidi, a nobis autem breuissime tantum illustrari potest. Praeter summam indicatam a deo ipso procuratam ablegationem, temporisque et loci, quo contigerit, designationem v. 26. occurrit 1) saluatio v. 28. consueto cum hominibus amice agentium more, additamento autem triplici (16) aucta, quod

factum dicit, pag. 1657. dissert. edit. Misleri: nihil dicitur, quod huc pertineat. Omnes enim angelos a Mahumedanis *Spiritus dei* vocari, constat; quod *Maraccius* etiam fatetur, p. 61. prodr. part. 3. Ceterum distinguunt etiam *Spiritum S.* qui descendit in Apostolos, seu inspirationem; Ahmed fil. Abdalhalim pag. Maracc. 39. Talem autem personam, quam christianorum ex Symbolo sciebant, vid. ibid. p. 37. non agnoscunt, nec Gabrielis, nec alio, nomine afficiunt.

(16) Constat enim 1) graui commemoratione effusi in Mariam dei fauoris, cuius tam certa sit conditio, vt *νεχαριτωμενη* inde compelli ipsa queat; quod non satis recte illustrare, videtur *Ligstootius* horis hebr. ad h.l. ex Daniele, quem angelus nominat *שׂרָאָה* וְיִצְחָק, vnde Mariam *מֵרַחֵם* ab angelo dictam opinatur. 2) Causa ipsa redditur, a qua id boni eueniat, *ε̄ν κ̄ρῑος̄ με̄τᾱσ̄σ̄,* quod

quod nouae rei summam obscurius prodit, attentionem autem maximam eo minus excitare non poterat, quo certius humanus istorum sponsor esse non poterat, ipsum autem interesse deum auctorem oportebat. 2) Clariorem propositionem v. 30. praecedit, *tum* turbatae virginis confirmatio, *tum* repetita assertio non dubii in eam dei fauoris, vnde laeta omnia animo concipere poterat. Propositio autem prodit (1) v. 31. matrem fore, atque *tam* mutationis in vtero euenturae certo consciam, *ids*; *quam* terminatae eius in conceptionem, partumque masculinum; peregrinunque nuncium ipso iam indicato pueri nomine confirmat; cuius haud dubie rationem exposuit. (2) Felicissimam matrem fore, v. 32. ob filii magnitudinem, qui *non solum* alio auctore et parente nascatur, quam homines solent; *sed etiam* dei destinatione rex futurus sit, haeres quasi et filius Davidis, ex quo per matrem genus duceret; et *praeterea* maius humanis regnum, sine fine aeternum, et in omnes patens, *in domum Jacob*, obtenturus. Quae, licet breuis descriptio, recordatione eorum, quae per prophetas similia praedicta erant, ipsam regni indolem facile designabat. 3) Clarissimo (17) indicio v. 35. Maria locum v. 34. dederat;

quod est indicium, immixti eminenti ratione nouo ipsius negotio et causae, dei, praeter vsitam ceterisque hominibus contingentem prouidentiam. 3) Proprior significatio, quo nam nomine praecipue is fauor ipsi concipiendus sit, quatenus scilicet mulier esset. (17) Omittimus exponendi causam ipsam, utpote non ignotam, patribus certe non paucis, et nostris plerisque diu probatam; eoque rectius probandam, quo certius hoc incarnationis negotium ad ea pertinet opera, quorum obiecta a deo distincta et separata sunt, *opera ad extra* ideo dici solita, quae tribus personis communia sunt. Nec tamen desinit ideo personale esse opus, Filii personae maxime competens: si relative, et terminatine consideretur; est

rat; quae ipsa complectitur *tum* causam efficientem Tanti miraculi, Spiritum Sanctum Filium dei aeternum, *ψυχον* seu patrem deum, ad vestiendum humana natura *λογον* concurrentes; *tum* rationem quodammodo producendi in ea nati, per operationem causarum illarum immediatam; *tum* effectum, non indignum tanto opifice, describit; *sanctum* fore, quod nascatur, seu separatim a cunctis humanis vitiis; *Filium* porro dei iure (18) nominatum iri; quod hominum adeo, experturorum tantam Iesu praestantiam, venerabundam praedicat de eo sententiam. 4) Rei tantae expositionem confirmat fidelis legatus, *non solum* ab exemplo v. 36. *Elisabethae*, cuius omnem conditionem Maria non ignoraret, et quae tamen sex iam menses feliciter vterum gestaret; *sed etiam*, vnde et id euenerat, in mentem reuocata dei immensa potentia; cuius cum de vo-

lun-
est enim in carne induendi Filii persona terminata illa actio. Id addimus, varias interpretum sententias, de *επελευσεως* et *επισκιασμις* denominandi ratione, proflare, a *Bynaco* p. 132, *Wolffio*que recitandas; videndumque esse, anne optime ad praesentis apparentis-que dei signum quoddam, quod in oculos cecidit, qualia in V. T. lux, nubes, commemorantur, referantur: quemadmodum *επελευσεως πνευματος αγιου* super apostolos Act. 1, 8. symbolum *γλωσσαι ως πυρος* Act. 2, 3; fuerunt. Vt Maria et ipsa diuinitus ortae conceptionis certissima facta fuerit, externo dei symbolo quodam; quod miraculum licet ei obtigisse non legamus: necesse tamen est, conuicta sufficienter fuerit de tantae rei mysterio. His certe verbis cum vsus est angelus, quae talia signa complectuntur: vix ipsa Maria aliter cogitare poterat, quam adfuturi dei externum quoddam signum euenturum. Quod credibile est, interiecto inde ab Angeli discessu, et ante Elisabethae compellationem, statim contigisse.
(18) Ita post *Fr. Gomarum*, et *S. V. Feuerlinum* ad August. Confess. p. 17. ad artic. 3. videtur optime reddi, *κληθησεται*, quod hac ratione id, *erit*, quod alii volunt, complectitur.

luntate ipsi constat, de re ipsa amplius dubia esse non queat. Obseruare liceat, Lucae narrationem ita habere, vt separetur diligenter rei nuntius ab efficiendae eius societate, qui certe nullam a se credendae rei rationem deriuat; atque ita certo effecit, vt Maria eum a communione conficiendi negotii excluderet; quod ipsum ergo alii omnes fecerunt. Vnde et Lucas eandem sententiam narratione ipsa prodit, vt profecto aliter Lucam scribere oportuerit, nisi haec sententia omnium sedere animis, nuntiusque isto honore ad omnes carere debuerat, quo Zacharias et Maria, afficere eum non neglexissent, si vlllo probabili iudicio collocutum deum cum ipsis ipsum credidissent.

Tertium momentum ad Mariam pertinet, et breuissime considerat, quomodo hac in causa ipsa se gesserit. Cuius v. 29. 1) maxima inopinatae rei admiratio describitur, quae summam attentionem inuoluit, notato quippe diligenti vsu *tum* oculorum, ἰδῶσα, (19) sc. ἀγγελον, haud dubie insolitum quid praeter humanam formam prae se ferentem; *tum* aurium, quae salutem dictam, praedicatamque prae aliis praestantiam exceperant; *tum* rationis, cuius omnis facultas in eo occupabatur, vt collata praesenti suarum rerum causa cum angeli oratione, et rebus aliis, quibus tanta decora concipere quodammodo liceret, perspiceret, quo tandem nomine talia de ipsa celebraret. Ista enim vis esse videtur verbi διηλογίζετο. Verosimile fiat, (20) Mari-

(19) Opus certe non est, ἰδῶσα, cum hebraismo comparare, vt pro *audire* adhibeatur. Species certe insolita prius, nisi et manus, magis, commouebat animum: eum vbi vidit, loquentemque simul audiuit, dupliciter διαταραχθῆναι.

(20) *Saubertus* diss. de *Haalma* matre Imman. pag. 155. palaestrae, de ἦ emphatico, quod non numquam ἐξαιρέτων τι in subiecto indicare

Mariam non plane nihil certi mente voluisse auditis istis praeconiis, et praecipue isto, *εὐλογημένη συ ἐν γυναιξίν*. Quemadmodum enim satis aperte omnibus se mulieribus praeferi intellexerit, idque dei, quo dignanda esset, beneficio; mulieris autem iudaicae illa summa vulgo felicitas credebatur, si Messiae mater foret; ipsa tandem Maria non minus ac alii tum pii homines Messiae aduentum et expectauerit: ita non videretur a vero omnino alienum, statuere, ipsi huius rei aliquid in mentem fuisse, ante clarius expositam rem, etsi non satis certum et distinctum. Quo et id referri possit, ipsum loquentis angeli externum modum gestumque interpretis quasi officium occupare potuisse. Continua vero angeli oratio ita concepta est, ut, nisi iam sub ipsum perorandi initium Mariae mentem subiit memoria praedicti a Jesaia negotii: iam profecto Jesaiae oraculum non cogitare non potuerit; quocum non rei argumentum solum, sed et verba adeo ipsa (21) aperte conueniebant. 2) Occurrit sedatioris iam Mariae indicium v. 34. quae, desiderio tantae rei, intelligendi modi studiosa erat. Id ipsum enim, quod in eam conueniebat, quod virgo esset, et quod, virgine illa mansura, marito humano locus non esset, sollicitam varie mentem reddebat. 3) Humilis Mariae in tantum negotium, quod varia cura et sollicitudine non

care-

care monet, addit: sic hoc loco propheta voce *haalma εντρονομαζι-
κος* determinat virginem Messiae matrem, quam angelus domini
vocauit gratia plenam et bened. inter mulieres. Quasi dicat Iesaias,
ecce virgo illa *νεχαριτωμενη* deo etc. Quod si firmiter constaret
ratione, luculenter nostram confirmaret sententiam; quae tamen
non tam emphasi quadam huius vocis, quam simillimo argumento
nititur.

(21) Quod notauit Dionys. *Petauis* de dogm. theol. de trinitate
lib. 3. c. 6. num. 3. pag. 152 edit. *Clerici*.

carebat, consensus v. 38. quae dei summum in ipsam arbitrium agnoscit, et inde etiam huius causae omnem modum, initium et successum deo plane committit. Unde, cum constet, hoc momento id negotium nondum incepisse, quod Maria adeo expectaturam se prodit, incerta est, ne grauius dicamus, eorum opinatio, quae conceptionis ipsam initium in hoc interuallum, quo Gabriel cum Maria versatur, coniiciunt, et per ipsa prolata a legato verba (22) Mariam concepisse statuerunt; quod multum abest, a descriptione conficiendi tanti negotii v. 35; licet tempore non multo post Mariam concepisse certum sit. (*) Sed contrahenda sunt nobis vela, ne solitum harum descriptionum modum excedamus. Venimus ad alteram huius commentationis partem, quae diuersam respicit recentiorum quorundam sententiam, de vero ad Mariam legato, vario animo consilioque proditam. Quemadmodum

C 2

enim,

(22) Patrum quorundam ista fuit opinatio confer. *Affemanni* biblioth. oriental. tom. I. pag. 91. ita et graeci in *octoecho* apud *Allatium*. *Augustini* quondam creditus, aliis *Fulgentii*, sermo quidam: *maritus sermo, vxor auricula*. *Anastaf. Sinaita* sermone 2 in annunciat. *Mariae*, tomo 9 bibl. max. patrum pag. 941, *dum misisset* (Gabriel) *sermones*, vnigenitus dei filius subiit virginalem uterum, A quo arabum commenta non multum abeunt, quorum quaedam supra n. 15. attingimus.

(*) Quod ipsum, non istud, per verba prolata id factum, velle videtur doctiss. et variis nominibus meritisimus de re litteraria R. P. *Franc. Anton. Zacharias*, Soc. Iesu, in oratione quae Christi historiam complectitur, nuper admodum *Veronae* habita, et humanissime transmissa, p. 3. scribens: — *annunciauit, quod ipsa pareret Filium altissimi. Cui cum assensum praebuisset Maria, statim eodemque momento dilapsus est verbum in uterum eius, ut ex ea carnem assumeret.* Admittit enim interuallum, cum assensum praebuisset.

enim quos praecipue (23) tangimus, *Lampius* et Hiberniae Episcopus *Rob. Clayton*, meritis cetera utique impares et fama, in eo conveniunt, quod angeli, quem asseruimus esse Gabrielem, personam mutant, et Spiritum Sanctum ipsum, seruato angeli nomine, huic legationi praeficiunt; ita in eo vehementer dissident, quod Deum alter, alter eminentem ceteris spiritum (**), sed ipsa natura summo deo inferiorem, Spiritum Sanctum esse perhi-

(23) *Lampium* enim aut sequi alii, aut minus dedita opera hanc sententiam defendere, aut refutati iam satis esse, videntur. Ita *Daniel* 10, §. 6. *Cocceius* intellexit Spir. S.: sed a *Wiffo* miscellan. tom. I. Lib. 1. c. 6. §. 8. 12. 13. reprehensus. *Colonus* in bibliis illustratis *Rauii* eandem sententiam pro commento habuit; creatumque angelum intelligunt *Seb. Schmidius*, *J. Langius*, *Andreas Claubergius*, *Alphenius*, *Joh. Dav. Trempeinauius*, et *Ern. Frid. Neubauerus*, editis hic 2 diss. de Michaelis, 1732. et qui pluribus quidem, sed non aequaliter solidis vitur rationibus, *J. Ode*, pag. 1058. seqq. cui haec nomina debere nos fatemur. Is ipse p. 1061. indicat contrariam olim ipsi opinionem sedisse, quam mutarit. Cum haec non soleant plurium omnia in manibus esse: actum haud dubie non egimus, cum et cetera institutum differat. *Clayton* autem ad recentissimos peioris christianorum partis statores pertinet. In *Lampii* sententia esse etiam doctiss. *Tilemannum*, dictum *Schenk*, constat ex dissert. de angelo Spiritu S. natiuitatis Christi nuncio, *Marburgi* 1747; sed cum ad manus non sit, arbitrari de ea non possumus.

(**) Antiquiores iam sunt, sed quorum non parum pudeat, auctores, qui Spiritum S. angelum fecerunt: vid. *Euthymii*, *Zigabeni* monachi, *panoplia*, parte 2. titul. 12. pag. 123. bibl. patrum maxima; ex *Athanasii* Epistola ad Serap. dicimus istius impietatis esse inuentum *Valentini*, dicebat enim *Valentinus*, cum paracletus mitteretur, una cum illo aequales ipsius angelos fuisse missos. Cetera patrum, Spiritus S. naturam creatis eximentium, aduersariosque resutantium commentaria, euoluere iam non licet; sed nec opus est. Constat enim antiquam esse calumniam.

hibet. Atque *Lampio* quidem, qui deum Spiritum S. inducit, praecipue placuisse ista opinio videtur, quam non solum exercitat. 3 ad *Psalm.* 45. persuasum aliis iuit, sed etiam *diff.* 7. de Spiritus S. apparitionibus, ex animi sententia repetiit. Episcopo autem non defuerunt, quibus placeret, qui enim in illa gente aut hodie possint? nec profecto sola sentiendi licentia, (24) quae multis hodie laudis loco esse solet, sed ipsa etiam, quae libro inest, indoles, exponendaque sententiae sedula ratio et secuta, fautores ipsi peperisse credi potest. Nos iam id non agimus, ut verbosius de ipso episcopi libro sententiam dicamus: facere tamen non possumus, quin duo omnino momenta breuiter notemus, quibus ceterae libri conditionis, fructusque vel pravae sententiae amatoribus sperandi, experimentum quoddam eo rectius capi possit, quo ista magis ad ipsum causae, quam defendit, caput pertinent, quod profecto non dedita opera ipse corrupisse putari queat. Omissa itaque cetera libri ratione, qui inde ab initio non fortissimo (25) argu-

(24) Quo et aculeis non expers scribendi genus referri potest; ut, quod in dedicatione pag. LV. scribit de *Athanasio*: Who had no other merit, which the author can find, for being declared a Saint, but his base and low submission to the bishop of Rome; and his insolent behaviour to his lawful Prince, who undoubtedly had a Right to his obedience: quae petulantius fere scripta sunt, cum *sancti* nomen a nobis quidem numquam inter *Athanasii* praesidia referatur, ipsa autem cetera criminatio, incertissima factorum interpretatione nitatur. Et pag. 145. with humble submission to such great Authority, nicaenorum anathema tangit, cuius generis ad finem libri plura occurrunt; a quibus longe abesse debuerat Episcopi grauitas.

(25) Eius generis fere sunt: ignorari, quanto perfectionum gradu Spiritus creari possint; certum esse, nihil deum creare aut producere posse, eadem potentia praeditum; implicare duo omni poten-

argumentandi, sed fere argutandi, genere conficitur; verbosiorum *Eusebii* quemdam ex *praeparatione euangelica* (26) locum describit, cui tamquam solido fundamento reliquam Filii, Spiritusque S. calumniam secure imponit. Iam vero vel severo nostrae causae iudici probari non potest, 1) quod locupletem harum rerum testem *Eusebium* commendat, qui inter Iudaeos (27) vixerit in Palaestina, et in ipsorum terra habuerit. 2) Quod Iudaeorum sententiam vulgatam ad omnes, aut pluribus certe communem fuisse, statuit eam, quam *Eusebius* ex libris quibusdam excerptis; cum in negotio religionis isto de eo agatur, quae fuerit recepta gentis iudaicae sententia, non priuata *Φιλοσοφου* *Φιλοσοφου*. 3) Quod tamquam indubium occupat, *Eusebium* non solum a facultate plurium linguarum et cognoscendae verae

res. Posse autem deum communicare cum opificiis suis attributorum suorum talem portionem, quam comprehendere nos nequeamus. Creaturae, natura homines praestanti, deum tribuere sine contradictione posse eam vim, ut inferiora entia creare possit. Inde de angelis pauca addens, Iudaeorum eandem, ac suam fuisse opinionem iactat. Nempe haec, etsi coniectanea mera, certiora sunt, quam quae SS, nisi hanc opinationem inferat aliquis, longe alia suadet.

(26) libro 7. cap. 15. *διδασκαλι* scil. Hebraei; et quibus auctoribus id asserat, nominauerat cap. 14. *Aristobulum*, cap. 13. vero, *Philonem*. *Eusebii* verba, quae anglie exhibet, hic ibi videri possit mutare et augere sensu. Sed ea leuiora non curamus.

(27) Nam ipse *Eusebius* clare prodit, nihil se ex commercio cum Iudaeis suorum temporum habere, sed ex nominatorum auctorum scriptis. Quid autem momenti habeat, *Eusebium* in Palaestina vixisse, quae tum sane, et iam ante, non erat domesticae olim religionis propria sedes. Sed nec occupari recte potest, ideo aliquem opinionum priscae gentis peritissimum fore, si in eadem terra habeat.

verae Judaeorum sententiae subsidiis cunctis instructum, fatisque diligenter usum fuisse: sed etiam non fucato animo (28) haec omnino elegisse, Philonis, et quos, (si Aristobulus quis umquam vere talia scripsit), cetera simplicis fere religionis praescae puduit, auctoritate usum. Alterum aestimandi libri documentum illud damus, quo necesse fere est existimemus: aut minus operam dedisse Episcopum voluendis scriptoribus vetustis, novisque; aut minus sincero animo hic agere: qui scribere ausit, p. 133. 1) doctrinam de tribus hypostasibus non fuisse doctrinam *Nicaenam*, sed *Arianorum*. Luditur enim aperte vocis ὑποστάσις arbitrio; et est eiusdem generis caussatio, ac illa cetera Arianorum, ἁμοσσιαν non habere rationem in SS. Saepius certe ipso adeo sec. 4. vocabuli error diligentissime cautus fuit. 2) ἁμοσσιαν nicaenam in *Sabellio* damnatam fuisse, quam sententiam ex *Chillingworthii* Litteris pag. 116. ostentat. Sed eam calumniam quoties *Athanasius*, quoties concilia, et patres priuatum, deprecari sunt, isto eodem sec. 4to! 3) pag. 145. 46. Nicaenos patres anathema in omnes illos iaculari, qui nolint contradictionem affirmare, asserta filii aeterna generatione. Namque si vel maxime veterum quidam ita senserunt, potentia seu actu primo, filium existitisse, hac relatione, antequam genitus esset, in quo contradictionem animaduertit: tamen ideo non confecit, ipsos nicaenos patres in prodendo anathemate, contra dicentes: ἢ ποτε, ὅτε ἐκ ἧν, καὶ πρην γεννηθῆναι, ἐκ ἧν, καὶ ὅτι ἐξ ἐκ ὄντων ἐγενετο.

- (28) Nempe de λόγῳ caussa scribentem *Eusebium* eodem certe iure nos deprecabimur auctorem, quo isti *Athanasium* non patiuntur. *Philonem* autem, cum maxime sequatur *Eusebius*, ne Judaeis quidem ceteris fidum auitae religionis interpretem habitum, sed *Platonis* studiosum: quis non videt, quam nihil conficiat illa auctoritate, qua vna maxime vitur, Episcopus!

vero hoc arguto praesidio vfos esse. Rem edicunt anathemata, rationem non exponunt; nec, si alii ita maxime exponant, isti patres idem fecisse ideo dicendi sunt. Eodem certe tamen sec. 4. concilium. *Flyric.* damnauit eum, qui dixerat, *filium fuisse potentia* in Patre, antequam generaretur. vid. *Fleuri* hist. eccles. tom. 4. lib. 16. p. 188. Ergo *nicaeni* id ipsi fecisse non credebantur.

Redeundum autem nobis est in arctissimos cancellos. Atque quod ad *Lampii* quidem attinet sententiam, qui Deum Spirit. S. *Gabrielis* nomine intelligit; primo munit eam, deinde, ab obiectionibus quibusdam defendit. Praecipua eius argumentatio ex *Danielis* oraculo desumitur: illam certe rationem, cuius ad *Lucae* narrationem vis aliqua esse poterat, quod angelis nec proprie nec symbolice nomina conueniant, antea (29) iam amoliti sumus. Itaque res omnis ad *Danielem* redit; qui, quoniam ea *Gabrieli* tribuat, quae in personam diuinam solum quadrent, alterum argumentum inde ducit *Lampius* diff. pag. 21. Poteramus forte argumentum illud omne doctiss. scriptori dare, nullo causae nostrae damno; quippe quo non conficiat, quoniam in *Danielis* libro nomine *Gabrielis* Spiritus S. intelligi ex circumstantibus recte potest (ita statuit): ideo etiam in *Lucae* narratione simpliciori, nullis talibus adiacentibus, per *Gabrielem* Spiritum S. designari. Nulla enim occurrunt in *Lucae* historia diuinitatis documenta aut indicia. Desuisse itaque ipse sibi in hac causa videatur, cum p. 24. paragr. 32. scribit: „inter apparitiones Sp. S. sub N. T. neque illa, qua sub schemate *Gabrielis* Luc. 1. occurrit, neque illa, qua sub specie columbae visus est, nos distinebit. Prior per praecedentia iam aliquatenus illustrata est. Sed facile apparet, occupari hoc tantum, non confirmari vlla noua

(29) vid. antea n. 14.

noua ratione; nec tamen sufficit, aliquatenus illustrare, quod persuadere aliis interpretes velit. Ex ipsa autem Danielis narratione illa feligit in sententiae praesidium. 1) Daniel c. 10, 16, 17. Gabrielem alloquitur, *domine mi*, in visione multis doloribus oppressus sum, et non retinui vires; et quomodo poterit *seruus domini mei hic loqui cum domino meo* hoc. Humiliationem tantam, qua ter angelum *dominum suum*, et se *eius seruum* nominarit, modulum angeli creati excedere. Quod quidem plerisque admodum infirmum videbitur. Daniel enim ipse constanter distinguit, vsum vocis Adoni, quae neminem hominibus eximit, et Adonai, quod deum veneraturus adhibet, c. 9, 19. et alibi. (30) *Seruorum* autem personam quoties tandem imposuisse sibi leguntur, cum regibus, principibusque viris locuti? 2) alia accedere dicit deitatis indicia; coll. c. 8, 17. 18. liquere, ipsam illam *Danielis* (non *Dauidis*, vt typi errant) consternationem praesentiae *Gabrielis* effectum fuisse; et id valde propinquum esse effectus visionis gloriae domini, *Jud. 13, 20. 21. Jes. 6, 5. Apoc. 1, 17.* eademque manu, qua tactus prociderat Daniel in genua, denuo corroboratum. Sed illa omnia dari facile possunt, vt nullum deitatis indicium, proprium et certum, simul largiamur. Numquam enim angeli et spiritus sine animi quadam commotione, (31) et perturbatione adeo, apparent. Quod autem deo praesente idem contingit: id non facit, vt eiusdem effecti, deum semper causam quis credat. Nec ex eo, quod in genua cecidit, et erectus fuit, deum praesentem, licet colligere. 3) Addimus, pergunt, praecipue fo-

(30) Idem obseruamus reuertere, aut inter rationes nostrae sententiae referre *J. Ode* pag. 1059. E.

(31) Angeli augustiorem forte speciem, splendoremque id efficere potuisse, reposuit idem *J. Ode* p. 1059. C.

cietatem, quam Gabriel cum Michaele colebat in mundo gubernando; et cap. 8, 13. duos sanctos colloquentes, a quibusdam interpretibus Michaelem et Gabrielem intelligi; istumque *הַמַּלְאָכִי* a multis ipsum Filium dei credi; *sanctorum* nomen Danielem per excellentiam de personis diuinis usurpare c. 4.: in nostro autem loco vno halitu de duobus subiectis absque vlla distinctionis nota usurpatum, eodem sensu, de utroque intelligendum esse. Tandem pag. 22. concludit, quaecunque argumenta probabile reddunt, Michaelem esse Filium dei, eadem simul confirmare, esse alterum, illum summum ac diuinum legatum, qui cum filio ad salutem electorum a patre mittitur. Quae et ipsa incerta, et nullo, quo tamen opus est, praesidio sunt. (32) Altera pars *Lampianae* expositionis, ea remouet, quae impedimento esse possint. Respondet 1) ad *Maraccii* refutationem *Gelaledino* oppositam: differre promittentem angelum a promisso Spiritu S. Negat *Lampius* vllam esse vim huius argumenti, (33) ex constantissimo vsu, quo personae

(32) Idem *J. Ode* contraria omnia ex istis infert; Michaelem satis luculenter tamquam praestantiorum et superiorem Gabriele induci; vid. p. 1058: §. 37. qui et Daniel. 8, 13. *sanctum*, angelum creatum dicit; quod etiam longe meritiſſimus *Danielis* interpres Ven. *Michaelis* annotat. pag. 249. seq. fecit; qui etiam p. 251. *Palmoni* negat de increato angelo rectissime capi. Illud autem ex Dan. 4. mirandum quod in subsidium vocet; quum ibi *Nebucadnezar* loquatur, qui diuinas personas, de quibus hic agit *Lampius*, ne cogitare quidem potuit. Tandem nihil praeterea iuari *Lampium*, si vel maxime sint argumenta, quae *Michaelem* Filium dei persuadeant: *J. Ode* suo exemplo docet, qui id credit, *Gabrielem* autem creatum angelum esse contendit.

(33) Quam tamen, licet *Lampii* sententiam sciret, inesse adhuc putauit *J. Ode*, pag. 1060. quod ipsum et nos effecisse putamus, per ea, quae supra de persona legati scripsimus.

nae diuinae de se in persona tertia loquantur; quem cum primis Seruator ipse in historia euangelica imiterur, toties de filio hominis tamquam de tertio locutus. Ignoramus autem, quo iure sollicitus scripturae interpres *constantissimum usum* praedicet; loquentium diuinarum personarum de se in tertia persona. Judaeorum id scimus sollempne effugium, si quando nostrorum quidam ex eius generis oratione personarum quoddam diuinarum discrimen elicere studuerunt. Seruatoris autem nostri loquendi usum huic referre, plane non licet; neque enim locus erat de alio, quam qui loqueretur, cogitandi; poteratque adeo Christus ipse se designare cetero gestu. Iudaei autem aliud cogitabant, si angelus, si Gabriel quid se facturum diceret; aliud, si de Spiritu S. id promitteret. 2) *Witsius* obuerterrat: si admitti debeat ista expositio, ante ostendendum esse, Spiritum S. alibi quoque augusti cuiusdam angeli (*) specie conspiciendum se praebuisse. Respondet *Lampius*, negari non posse, Spiritum S. vna cum Christo *legati* a deo *missi* munus in oeconomia suscepisse; et nihil impedire, quominus hanc relationem Spiritus S. aenigmaticè *illic* representatam esse censeamus, vbi nexus totius *visionis* aperte faueat. Sed quemadmodum postrema in *Lucae* narrationem non conueniunt: ita cetera incertissima sunt, nec id affirmant, quod *Witsius* (34) negauit; nec sine finibus

D 2

conce-

(*) atque inde angelum dictum. Idem regeſtum fuiſſe iam olim contra haereticos, qui Spir. S. *angelum* dicebant, legas in *Euthymii*, Zigabeni monachi, *panoplia*, parte 2. tit. 12. p. 124. bibl. maxima patrum tom. 19. *Vbinam in ſcripturis inueniunt angelum dicti.* Nec ad interpretum opinationes, qui facile inueniunt, quod volunt, confugere licet, vt respondeas, istum ibi, alium alibi inueniſſe.

(34) Neque enim de quacunque legatione, ad quam et prophetarum

concedi potest, Spiritum S. legati munus sustinere. Nempe post Christum natum id, de quo quaeritur, scimus, sed ante id tempus, ignoramus.

Superest iam, ut *Claytoni* sententiam de *Lucae* narratione, breuibus excutiamus. Eam vero non tam describere, quam colligere ex Episcopi libro licet; neque enim diligenter et continuo adstruendi studio exponit, sed *ὑποθεσε*, susceptae hoc conuenire, paucis verbis prodit. Huc fere omnia redeunt. (35) Probabile esse, Gabrielem angelum esse istum Spiritum S. quo deus vltus sit ad illuminandos prophetas V. T.; cuius saepe mentio fiat in libris V. T. nomine *Spiritus Sancti*, *Spiritus Dei*, *Spiritus Iehouae*. Hunc Spiritum S., si quando apparere placuerit in figura siue angeli siue hominis, Iudaeos *ἀποδεικνυειν* solitos, diuino honore afficere. Eundem Spiritum S. a Ioh. apoc. 1, 1. *angelum Christi* vocari, Christo quippe promissum. Mariam a Spiritu S. concepisse, et *ἐν γαστρι ἐξεν* dici, et tamen legatum ad eam hac occasione a Deo missum, semet ipsum dicere tantum angelum, et quidem *Gabrielem*, qui olim missus fuerit, ad *Danieli* inspirandam scientiam etc. Quoniam *λογος ἐκένωσε ἑαυτον*, facta vnione huius spiritus sublimioris (*λογος*) cum humana natura, per ministerium, (huius) Spir. Sancti: inde esse, quod vitam in terris actam sub ductu et auspiciis Spiritus S. egisse legatur. Haec fere sunt
prae-

rum inspiratio forte, referri queat, aut de ea, quam spiritualem, interiorumque dicere possis etc. hic disceptatur: sed de ea, quae auctoritate quadam certa oraculi cuiusdam, humana, aliaue specie externa vniquam contingerit. *Aenigmatice* autem hic ibi id fieri coniecere, non sufficit.

(35) Quae collegimus ex p. 77. p. 81. p. 105. 106. 107. 109, quae singula refutare iam non licet; quia opus non est, cuncta quippe *ὑποθεσε* adaptat infirmas.

praecipua omnia, quae ad hanc causam pertinent: quae tam parua *ἰσοδότης* de virtute secunda, tertiaque, ipso deo minoribus, (quam ex *Eusebii* maxime narratione hausit, et vtriusque foederis per oracula quaedam confirmari arbitratur); quam falsa huius pericopes interpretatione, nituntur, et leui enarratione magis, quam argumentatione constant.

Respondebimus autem bifariam, primo, ut demus paulisper sinistralae de Spiritu Sancto opinionis veniam, istis tamen obseruatis. 1) Non effecisse Episcopum, si maxime Spiritus S. sit tantum excelsior Spiritus, ut credamus, *Gabrielem* in *Danielis* et *Lucae* libro nominatum, eundem esse, ac *πνευμα ἄγιον* quod Judaeis notum erat; ut potius teneri recte queat, *Gabrielem* esse angelum, ab hoc distinctum. Si enim Judaei et isto et secuto tempore, cum designato *Gabrielis* nomine alium semper conceptum coniunxerunt, quam eum nomine ruach hakodesch, quo prophetae agebantur, s. *πνευμα ἄγιον*; si iidem vtrumque distinxerunt, ut minus et maius, ut creatum cum mundo, et ut existentem ante creatorum conditionem: opus utique est aliis argumentis, quam quae imbecillis praestat opinatio. Illud autem prius, constat ex grauissimis antiquissimisque Iudaeorum sententiis, qui *πνευμα ἄγιον* numquam angelorum vocabulo comprehendunt. 2) Falso occupat Episcopus, *tum*, apparuisse Spiritum Sanctum alicubi forma humana, qua et angeli solent; *tum*, si id factum sit, Iudaeos ei honores diuinos (36) detulisse; neutrum certe efficere voluisse,

aut

(36) pag. 82. But when this *holy Spirit* was pleased to make its Appearance, either in the figure and form of an Angel or Man, the *Jews* then *ἰσοδότησαν*, paid divine Honours to it: as *Daniel* did to the Angel c. 8. 16. c. 9; 22. proci di in faciem de quo vid.

aut potuisse, videri potest, qui operam nullam dederit. Prius enim Judaei numquam statuerunt; posterius autem, satis infirma ratione, ex eo quod in terram aliqui prociderint coram tali Spiritu, colligit. Danielem c. 8, 17. diuinum cultum nullum praestitisse, antea iam contra *Lampium* euictum est; vt nouis et grauibus argumentis opus sit, si quis persuadere aliud velit. Quin, si dederimus in *Daniele*: sequeatur, in *Luca* aliter de *Gabriele* cogitandum esse, quem nec *Zacharias* nec *Maria* isto honore dignantur. 3) Nullo iure vtitur Episcopus, quod *Mariam* εν γαστρι, ex Spiritu Sancto εξεσαν, et *Gabrielem* cum illa de ea adhuc futura re locutum, tamquam colloqui huius ipso momento (*) id contigerit, coniungit, autoremque facti *Gabrielem* ideo prodere audet. Nam non solum *Luc. 1, 35. Gabriel futurum* id dicit, επελευσεται, sed etiam ipsa *Maria*, v. 38. discedente iam angelo, negotium omne se *expectaturam*, sponder. Ista itaque collatio locuti angeli, et ex Spiritu S. vterum gestantis *Mariae*, nihil plane iuuat: nisi superaddatur, quod ramen est το ζηταμενον, a συναφεια omnino alienum, hunc ipsum *Gabrielem* etiam επεληλυθεναι, postquam discesserat.

Deinde vero minime tam faciles sumus, vt contrariam sententiam de Spiritu S. natura inferiori, largiamur; etsi in adstruenda communi bonorum sententia iam potissimum versari non possumus. Neque enim 1) villo certo documento euicit Episcopus, sinistram illam opinionem, et ipsa *Danielis* aetate, et tempore nati Christi, inter Judaeos,

antea pag. 27. (30). Procidebant Deum praesentem, et angelum etiam, scientes; sed inepte inde concluditur, ergo si quis in faciem cadit, deum praesentem adorat.

(*) vide supra pag. 21 sq. et adde sententias aliorum in *prolusionibus Marianis. J. A. Schmidii*. edit. 1733. pag. 43. seq.

daeos, pristinae religioni vere addictos, receptam, nedum vstratissimam, communemque omnibus fuisse. *Eusebii* certe testimonium, quo maxime hic vtitur, licet id omne admittatur, de Judaeis vtriusque temporis lucupletissimum esse, aequi omnes causae arbitri negabunt; qui et id vix patientur, quod de *Platonicorum, Aegyptiorumque* trinitate, quam cum christianorum doctrina omnino consensisse affirmat, ex *Porphyrio* et *Simplicio* (37) exponit. Sane eo iustius id deprecabimur, quo maior est temporum, hominumque, ipsarumque opinionum humanarum, quibus illa constat *Φιλοσοφία*, varietas. Nisi tamen cui verosimillimum videatur, quod non facile speramus, maius quam quadringentorum, trecentorumue annorum interuallum, ditissimum hominibus, opinionum ornandarum excusandarumque studiosissimis, nihil plane immutasse *Platonis*, aequaliumque tempore, philosophiam. Quare, si et *Eusebius*, et multi alii *Platonica* opinionum ludibria cum Judaeorum christianorumque vetustiorum sententia coniunctum iuerunt; similitudine quadam decepti: tam nos facile negamus, christianam veramque esse istam, quam componunt, sententiam, ac illi adfirmant. Itaque 2), cum maneamus iure omni in ista sententia, quae *λογον* verum deum praedicat: collabuntur ea, quae de angeli, seu Spiritus S. cuiusdam et ipsius creati, adiutorio, in aptanda *τῷ λογῷ* v. 35. c. I. Lucae, carne, arbitrarī episcopus queat.

Quum

- (37) Vid. p. 123. et 125. Ab ista sententia parum abesse videntur, qui *Jamblicho* credentes, Aegyptiorum de filio dei opinionēs et Apostolorum oracula plane conuenire statuunt; istasque tam antiquas, vt *Moses*, qui de angelo et ipso deo loquitur, ex Aegyptiorum id sapientia susceperit: cui adeo frequentissimum cum Deo commercium ad dei cognitionem parum opus fuit. Quod non vno nomine eos, qui christianae religioni student, spernere decet.

E

Quum enim descriptum ibi sanctissimum negotium ipsam
 λογὴ ὑποστασιν maxime proximeque contingat, cui humana
 natura addenda erat: nemini eorum, qui hoc tenent, per-
 suadebit, spiritum quemdam deo minorem in tanti, tam
 plane diuini, operis societatem admissum fuisse; εἰς ὃ παρο-
 νησαι ἄγγελοι ἐπιθυμοῦσιν, auctore *Petro*, qui clare hoc car-
 mine angelos seiungit et separat, a communione produ-
 cendi tanti negotii. Qui idem *Petrus* luculenter simul do-
 cet, non fuisse angelum, Spiritum Sanctum istum, qui
Mariae superuenit.

Discamus his ipsis praeiunctis dei ministeriis, quo
 animo ad contemplandum hoc mysterium accedendum
 nobis sit, carissimi ciues. Ad nos certe multo propius
 pertinet τὴλικαυτῆ σωτηρια. ἡ γὰρ διηγε ἀγγελων ἐπιλαμβάνεται,
 ἀλλὰ σπερματος Ἀβρααμ ἐπιλαμβάνεται. Istis illis tam excellen-
 tibus et insignibus usus est olim Deus seruitiis, ad nuntian-
 dam hominibus tantam salutem: quantum nefas, si satis
 nos felicitatis, salutisque nobismet ipsi praestare posse, in-
 gratissimi, deque scelestissimi contemptores, falso puta-
 mus; paucorum religioni, quae est seculi huius laude qua-
 si digna proterua, Iesu Christi omnem historiam, curam-
 que relinquentes. Infeliciter natos, qui Iesum Christum
 ipsis natum nolunt! Meliora autem omnia et scimus et pre-
 camur aestumatisimis nostris ciuibus: quos omnes in partes,
 vti concelebrandi summi dei, ita et pacis in terra, et pla-
 centium Deo hominum, studiose diligenterque vocamus.
Pauli certe non spernenda auctoritas ad omnes eos esse
 debet, qui aut auersum olim illum ab hominum seruatore,
 et grandia omnia cum aliis elatos seculi spiritus gerenti-
 bus, cogitantem, adhuc infeliciter imitati sunt; aut sum-
 mum, quo postea ferebatur in Iesum Christum, studium
 summamque eius contentionem, experiunda Seruatoris vir-
 tute,

rute, omnique eius salubri prouincia indies augmentem,
non satis diligenter secuti sunt: vt diuinitus dictum illud
audiant, et hos per dies felicissima experientia et ipsi sulti
ad alios concelebrent *πιστος ὁ λογος*, res omni, quae existe-
re potest, fide constans, *και πασης αποδοξης αξιος*, ideoque
infelicioribus aliter hominibus omni, qua possunt ratione,
sine vlla dubitatione, negligentiaque, suscipienda, atque
in saluberrimos vsus vertenda, quod Iesus Christus homi-
num causa homo et ipse natus est.

P. P. d. XXIII. Dec. MDCCCLIII.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Fe 4194

ULB Halle

002 623 889

3

Sb

Retrov

D. IO. SALOM. SEMLERI

THEOL. PROFESS. PVBL. ORD.

COM M E N T A T I O

I N

L V C A E C a p. I.

Q V A

INTERPRETVM QVORVNDAM RECENTIORVM

GABRIELEM SPIR. SANCTVM

INTELLIGENTIVM SENTENTIA

EXCVTITVR.

HALAE AD SALAM

A E R E H E N D E L I A N O

M D C C L X X I I I .

